

NIKU. Oppdragsrapport. nr. 23/2012

B.f. 253. Rosendal Baroniet
Rapport fra arbeid i 2011 og befaring
for å vurdere og diskutere tiltakene
som skal utføres i rom 206, Biblioteket
i 2012

Jon Brænne

Baroniet Rosendal. Rom 206. Biblioteket. Deler av taket, nord- og østveggen etter at 1600- talls tekstiltapet er fjernet. Foto. JB. 2012

Dato: 27.2.2012
Til: Riksantikvaren
Kopi: Baroniet Rosendal
Fra: NIKU v/Malerikonservator/seniorforsker Jon Brønne
Emne: B.f. 253. Rosendal Baroniet
 Rapport fra arbeid i 2011 og befaring for å vurdere og diskutere tiltakene som skal utføres i rom 206, Biblioteket i 2012.

Oppdragsgiver: Baroniet Rosendal, v/Anne Grete Honerød
Topografisk nummer: B. f. 253
Prosjektnummer NIKU: 156. 20743
Prosjektleder NIKU: Jon Brønne
Tidspunkt: Feltarbeid: 7. – 8. 2. 2012.
 Rapportering: 16-20.2. 2012.
Deltagere: Seksjonsleder Ulf Holmene, Riksantikvaren
 Spesialrådgiver Leif Anker, Riksantikvaren
 Malerikonservator/seniorforsker Jon Brønne, NIKU
Tilstede: Museumssenteret i Salhus:
 Tekstilkonservator Inger Raknes Pedersen,
 Bevaringstjenestene ved Museumssenteret i Hordaland.
 Baroniet Rosendal:
 Daglig leder Reidar Nedrebø

Innholdsfortegnelse

Bakgrunn.....	3
Arbeid utført høsten 2011.....	3
Befaringen.....	4
Rom 206 Biblioteket.....	4
Oversiktsbilder.....	4
Konklusjoner ved befaringen.....	8
Rom 206. Delelementer som skal behandles av NIKU, vinter/vår 2012.....	8
Himlingsbordene og takbjelker.....	8
Konklusjon og anbefalte tiltak for himlingsbordene og takbjelker.....	9
Taklister og stussbrett.....	9
Dører og dørgerikter 206/201 og 206/205.....	10
Konklusjon og anbefalte tiltak for dører og dørgerikter 206/201 og 206/205.....	13
Konklusjon og anbefalte tiltak for dør og dørgerikter 206/207.....	13
Vinduer og vindusgerikter.....	13
Konklusjon og anbefalte tiltak for vinduer og vindusgerikter.....	14
Vindussmyg og vindusforinger. Sider, topp og bunn.....	15
Konklusjon og anbefalte tiltak for vindussmyg og vindusforinger. Sider, topp og bunn...16	
Brystninger og brystningslister.....	17
Konklusjon og anbefalte tiltak for brystninger og brystningslister.....	18
Kamin og brannmur.....	19
Jernovn.....	22
Gulv.....	23
EI- installasjoner.....	23
Samlet konklusjon.....	24
Rapportering.....	24

Bakgrunn.

Siden 1999 er det hvert år av NIKU utført farge- og bygningsarkeologiske undersøkelser i slottet Baroniet Rosendal. Med bakgrunn i de funnene og nye kunnskapene som fremkommer gjennom disse undersøkelsene, gjennomføres det en fortløpende konservering og restaurering av alle rommene i slottet.

Det siste rommet i denne prosessen, rom 206 Biblioteket er nå under arbeid. Biblioteket ble på et tidlig tidspunkt i dette store arbeidet vurdert til å være det mest komplekse og kompliserte å undersøke, konservere og restaurere. I samråd med Riksantikvaren og Baroniet ble det derfor tidlig besluttet å vente med arbeidene i dette rommet. Dette ble gjort for å kunne opparbeide mest mulig kunnskap om slottets innrednings-, material- og fargehistorie før arbeidene i dette rommet ble utført. Arbeidet i Biblioteket er så omfattende, at det var enighet mellom Riksantikvaren, Baroniet og NIKU, at konservering og restaurering måtte utføres over to arbeidsperioder, en høst 2011 og avslutning vinter/vår 2012. Første del av arbeidene ble gjennomført høsten 2011.

Arbeider utført høsten 2011.

1. Arbeider utført av NIKU.

- Tapetet ble målt opp og dokumentert, med avstander til gerikter og hjørner markert fra loddliner som ble hengt fra taklistene.
- Rommet ble dokumentert med digitale fotografier
- Alt listverk som dekket den opprinnelige innfestingen av tekstiltapetet ble demontert slik at det ble mulig å demontere tekstiltapetet. Dvs.
 - Taklister og stussbrett
 - Dør- og vindusgerikter
 - Brystningslister
- Det ble utført rense- og avdekkingsprøver med tids- og resultatevaluering på følgende elementer:
 - Takflaten
 - Taklister og stussbrett
 - Takbjelker
 - Brystningslister
 - Brystninger
 - Dør- og vindusgerikter
 - Dører
 - Vinduskarmer
 - Vindusmyg og vindusforinger
- Demontering- og rensing ble dokumentert med digitale fotografier

2. Arbeider utført av tekstilatelieret på Bevaringstjenestene ved Museumssenteret i Hordaland. (Se egen rapport fra atelierleder Inger Raknes Pedersen)

- Tapetet ble forsiktig støvsuget
- Det ble sydd markeringssømmer på tekstiltapetet langs alt listverk Dette ble gjort for å kunne remontere tapetet nøyaktig slik det sto før demontering
- Tekstiltapetet ble forsidebeskyttet ved at det ble sydd på en støttetekstil på hele forsiden
- Alle festestifter ble fjernet, og tapetet ble demontert og rullet over på ruller av isopor
- Tapetet ble fraktet til tekstilatelieret for behandling

Befaring

Befaringen 7. og 8. februar var initiert av NIKU ved prosjektleder. Det var viktig at Riksantikvaren deltok i diskusjonen om omfanget av tiltakene, metoder og fremdrift. Befaringen var todelt.

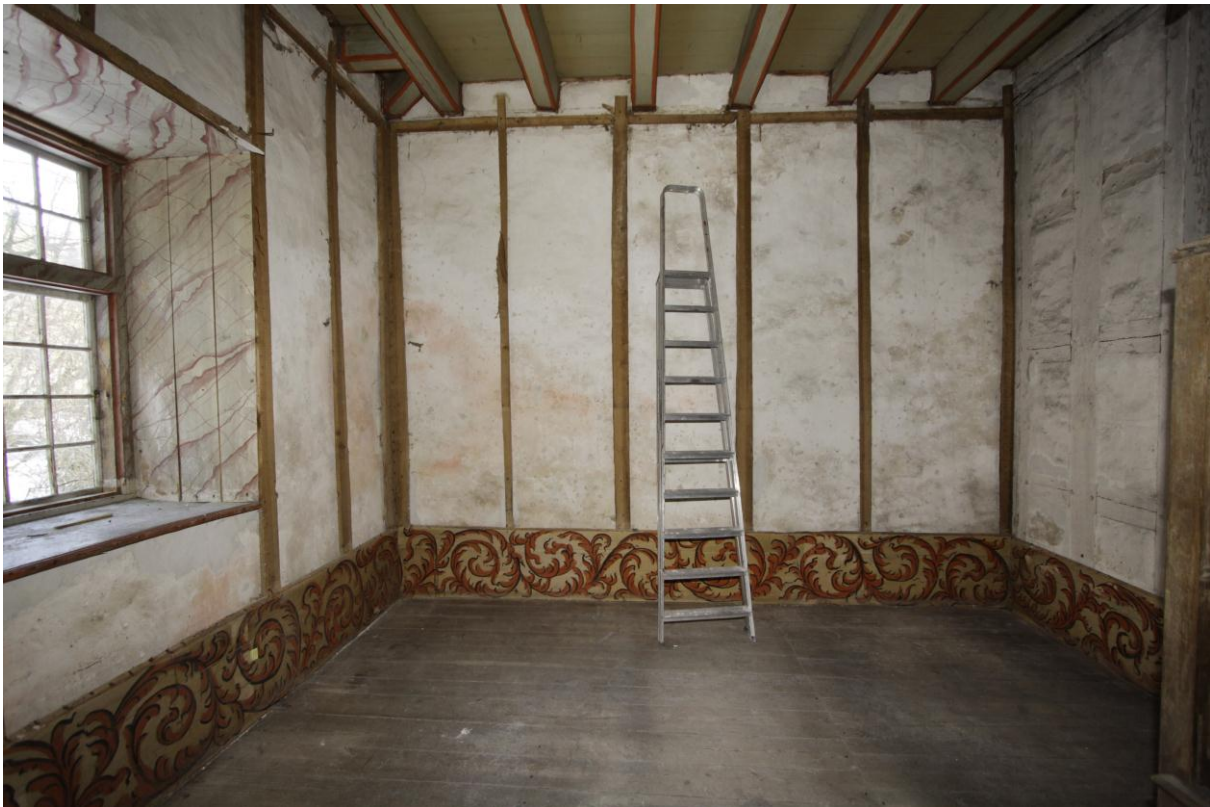
Dag 1 ble tekstilatelieret på Bevaringstjenestene ved Museumssenteret i Hordaland besøkt. Atelierleder/tekstilkonservator Inger Raknes Pedersen viste og redegjorde for de pågående konserverings- og restaureringsarbeidene på tekstiltapetene fra Biblioteket.

Dag 2 var på Baroniet, med gjennomgang av NIKUs utførte arbeider, og diskusjoner om de arbeidene som skal utføres i 2012.

Rom 206 Biblioteket.

For beskrivelse av rommet før restaurering, vises til: Brønne, Jon. 1999. *NIKU, Oppdragsmelding 079. Baroniet Rosendal i Kvinnherad Kommune, Hordaland* og til Brønne, Jon. *NIKU Oppdragsrapport 29/2011. Befaring for å vurdere tilstanden på interiøret i rom 206 Biblioteket, anbefale tiltak og forberede konserveringsarbeidene som skal utføres i rommet i 2011 og 2012.*

Oversiktsbilder.

Figur 1. Biblioteket, sydveggen. Foto JB. Februar 2012

Figur 2. Biblioteket, østveggen. Foto JB. Februar 2012

Figur 3. Biblioteket, nordveggen. Foto JB. Februar 2012

Figur 4. Biblioteket, vestveggen. Foto JB. Februar 2012

Konklusjoner ved befaringen.

Konklusjonene fra befaringen er basert på de avgjørelser som ble tatt av Riksantikvarens representanter etter at NIKU ved undertegnede hadde presentert problemstillingene knyttet til konservering, rensing, restaurering, fremdrift, økonomi og logistikk.

Rom 206. Delelementer som skal behandles av NIKU, vinter/vår 2012.

Himlingsbordene og takbjelker.

Figur 5. Detalj av taket i sydvestre hjørne.

Rommet har et pløyd bordtak i fallende bredder som ligger øst/vest. Takbordene er sekundære. De opprinnelige takbordene er sekundært benyttet som gulvbord på deler av loftet. Opprinnelig var det tilsvarende dekorstreker i takflaten langs listverk og bjelker, som fremdeles er bevart på bjelker, taklister og stussbrett. Takbordene er trolig byttet ut på 1800-tallet. Takflaten er malt hvit med mager linoljemaling. Malingen i takflaten har gulnet, har opp- og avskallinger, slitasje, mekaniske skader og den er meget skitten. Takbjelkene er forholdsvis kraftige og ligger nord/syd. Det er korte stikkbjelker inn på murveggene mot øst og vest. Bjelkene er malt hvite med mager oljemaling. Undersidenes kanter og endene av bjelkene inn mot stussbrettene er staffert med strekdekor i mønje. Denne malingen og dekoren er sekundær, men er samtidig med tapetet. Søl av mønje på tekstiltapetet viser at dagens maling- og dekorlag er samtidig med tekstiltapetet. Ved demonteringen av taklistene kom opprinnelig strekdekor til syne. Dette er samme dekor som det opprinnelig var i riddersalen; grå takbjelker med dekorstreker i rød jernoksid. Malingen på bjelkene har gulnet, har opp- og avskallinger i malinglagene, slitasje, mekaniske skader og den er meget skitten.

Konklusjon og anbefalte tiltak for himlingsbordene og takbjelker.

Himlingsbordene. 46.75 m²

Etter rens av takbjelkene males himlingsbordene med mager matt linoljemaling brukket i samme farge som takbjelkene. Malerarbeidet utføres av maler med spesialkompetanse.

Takbjelker. 44,55 m²

Renses. Løs maling konsolideres. Skader retusjeres. Overflaten fernisseres for å gi best mulig beskyttelse av maling og dekor. Arbeidet utføres av malerikonservator.

Taklister og stussbrett.

Figur 6. Detalj av takbjelker og stussbrett på østveggen.

På taklister og stussbrett er følgende elementer staffert med strekdekor i mønje: Kantene på nedsiden, langs takflaten i øvre kant og rundt endene av bjelkene på taklister og stussbrett. Søl av mønje på tekstiltapetet viser at dekoren hører til tekstiltapetet. Malingen på taklistene og stussbrettene har gulnet, har opp- og avskallinger i malinglagene, slitasje, mekaniske skader og den er meget skitten.

Konklusjon og anbefalte tiltak for taklister og stussbrett.

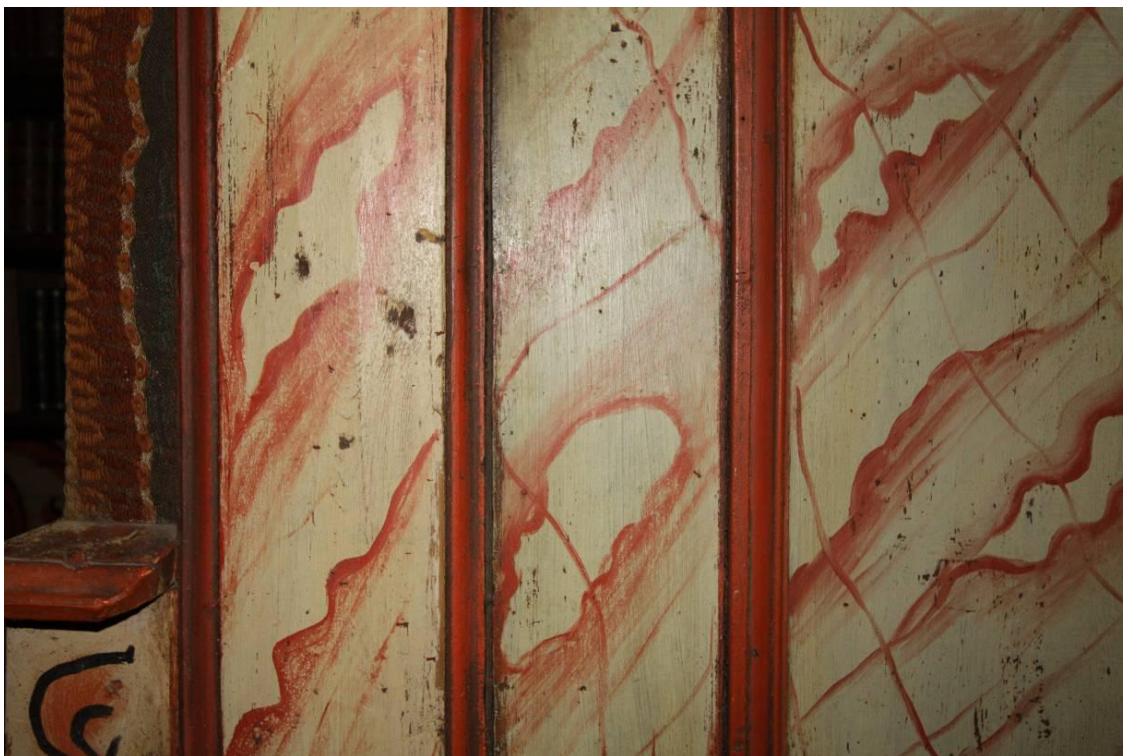
Taklister og stussbrett, 9,15 m², renses. Løs maling konsolideres. Skader retusjeres. Overflaten fernisseres for å gi best mulig beskyttelse av maling og dekor. Arbeidet utføres av malerikonservator.

Dører og dørgerikter 206/201 og 206/205.

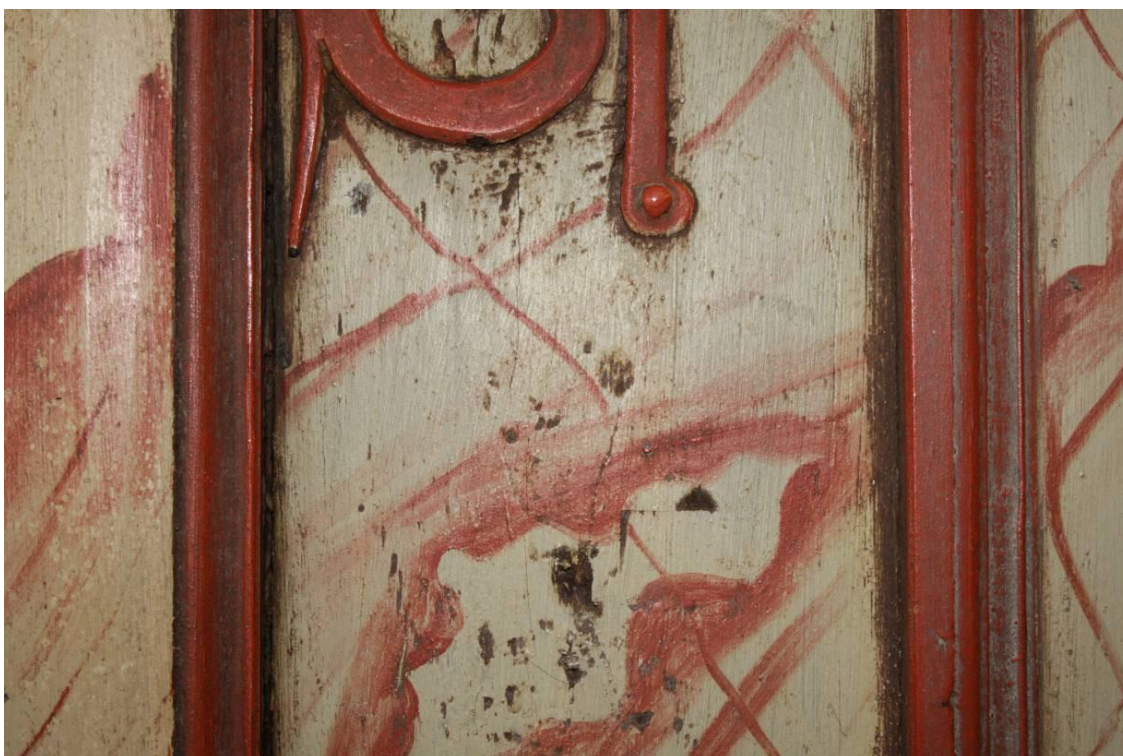
Figur 7. Dør 206/205. Begge dørene i rommet med hengsler og beslag er opprinnelige fra 1665. Dørene er malt og dekorert med oljebasert maling i en fantasimarmor. Maling og dekor er samtidig med tapetene. Dekoren er skitten og har skader etter overmaling som tidligere er fjernet.

Figur 8. Dør 206/201. Begge dørene i rommet med hengsler og beslag er opprinnelige fra 1665. Dørene er malt og dekorert med oljebasert maling i en fantasimarmor. Dekoren er skitten og har skader etter overmaling som tidligere er fjernet.

Figur 9. Dør 206/205. Detalj av gerikt, ramtre og fylling. Alle de mørke flekkene er rester av tidligere, mørk brun overmaling. Denne overmalingen er tidligere avdekket. Når- og hvem som har utført dette er ikke kjent. Avdekkingen er grovt utført. Det har resultert i skader i originalmalingen. Videre er det mye rester av den brune overmalingen på dørene.

Figur 10. Dør 206/201. Detalj av gerikt, ramtre og fylling. Den brune overmalingen er bevart på dør 206/207 fra ca. 1800, som står skjult bak bokhyllene på nordveggen.

Renseprøve på dør 206/201.

Konklusjon og anbefalte tiltak for dører og dørgerikter 206/201 og 206/205.

Dører og dørgerikter. 6,15 m²

Overflatene renses. Rester etter den tidligere brune overmalingen fjernes. Mekaniske - og eldre avdekkingskader retusjeres forsiktig. Etter rensing og retusjering fernisseres maling og dekor for å beskytte overflatene. Arbeidet utføres av malerikonservator.

Konklusjon og anbefalte tiltak for dør og dørgerikter 206/207.

Denne døra med gerikter står fremdeles med den brune overmalingen som er fjernet på de øvrige dørene. Dør og gerikter fargeundersøkes for å bringe fargehistorikken på det rene. Videre konklusjoner trekkes etter at resultatene fra undersøkelsene foreligger.

Vinduer og vindusgerikter.

Figur 11. Vinduskarmer, vindusmyg og vindusgerikter er opprinnelige. Vindusrammene er skiftet, trolig i 1770- årene. Karmer, smyg og gerikter har marmorering utført i oljebasert maling. Maling og dekor er svært nedbrutt, avslitt og delvis overmalt.

Figur 12. Detalj av nordøstre vindu som viser hvor nedbrutt maling og malt dekor er på deler av karm og vindusmyg. Bunnkarmen og nedre del av sidekarmene er overmalt.

Konklusjon og anbefalte tiltak for vinduer, vinduskarmer og vindusgerikter.

Vinduer, vinduskarmer og vindusgerikter, renses og konserveres/konsolideres. (2,3 m²)
Overmaling nederst på karmene fjernes. (Se fig. 12.) Skader og utfall retusjeres forsiktig for å dempe skadevirkningen. Overflaten fernisseres for å beskytte maling og dekor mot ytterligere skader. Arbeidet utføres av malerikonservator.

Vindusmyg og vindusforinger. Sider, topp og bunn.

Vindusmyg og vindusforinger har marmorering utført i oljebasert maling. Maling og dekor er svært nedbrutt, avslitt og delvis overmalt.

Figur 13. Nordøstre vindu. Mekanisk slitasje, nedbrutt- og manglende maling er lett synlig.

Figur 14. Nordøstre vindu. Mekanisk slitasje, nedbrutt- og manglende maling er lett synlig.

Konklusjon og anbefalte tiltak for vindussmyg og vindusforinger. Sider, topp og bunn.

Totalt malt og dekorert flate 6,9 m². Det ble utført renseprøver høsten 2011. Disse viste at deler av bunnforingene, sidesmygene og sideforingene var overmalt. Det viste seg også at deler av dekoren lå på noe som så ut som en krittgrunn eller en meget mager hvit oljegrunn.

Denne grunnen løstes og ble lett vasket av og blottla trevirket under, ved påvirkning av de rensemidlene som ble prøvd.

Det ble derfor besluttet å utsette behandlingen av disse elementene til 2013 etter ytterligere rense- og regenereringsforsøk i 2012. Riksantikvaren vil vurdere resultatene fra disse renseprøvene før endelige konklusjoner trekkes. Arbeidet utføres av malerikonservator.

Brystninger og brystningslister.

Figur 15. Detalj av brystningen på østveggen. Brystningen og den malte dekoren er samtidig med tekstiltapetet dvs. ca. 1665. Rankedekoren er malt i en mager oljebasert maling. Overflaten er til dels meget skitten, og har mange fukt- og klimaskader. Skadene er dels forårsaket av direkte påvirkning av fukt og vann ved rengjøring, slik som det kan sees i nedre del av dekoren på dette bildet, hvor malinglaget er blakket og delvis ødelagt, dels nedmatting på grunn av høy relativ fuktighet gjennom lang tid.

I 2011 ble det utført mange rense- og avdekkingsprøver med tids- og resultatevaluering på brystningen og brystningslistene.

Figur 16. Renseprøver på brystningslist.

Figur 17. Detalj av brystningen på vestveggen. Bildet viser et utvalg av renseprøvene som er utført.

Konklusjon og anbefalte tiltak for brystninger og brystningslister.

Brystningene renses og konserveres/konsolideres. (10,85 m²). Skader og utfall retusjeres forsiktig for å dempe skadevirkningen. Overflaten fernisseres for å beskytte maling og dekor mot ytterligere skader. Arbeidet utføres av malerikonservator.

Figur 18. Bildet viser en av prøvene på beskyttelsesferniss. Dammar.

Kamin og brannmur.

Figur 19. Opprinnelig kamin, datert 1665. Kaminen er utført i pusset tegl, og sandstein/kalkstein. Sidevangenes kapiteler og "arkitraven/gesimsen" over brennkammeret har relieffer i brukbarokk. Brennkammeret er en senere ombygging, det har trolig opprinnelig vært helt åpent inn til $\frac{3}{4}$ dybde av kaminen. Brannmuren bak jernovnen er sekundær. Det er ikke funnet noen opplysninger om når den er satt inn i rommet.

På grunn av at kamin og brannmur var dekket av de demonterte bokhyllene, var det ikke mulig å utføre fargeundersøkelser høsten 2011.

Figur 20. Opprinnelig kamin, datert 1665. Kaminen er utført i pusset tegl, og sandstein/kalkstein. Sidevangenes kapiteler og "arkitraven/gesimsen" over brennkammeret har relieffer i brukbarokk. Brennkammeret er en senere ombygging, det har trolig opprinnelig vært helt åpent inn til $\frac{3}{4}$ dybde av kaminen. Kaminen har flere reparasjoner, både i tegldelen og steindelen. Overflaten er meget skitten, og har diverse mekaniske skader.

Figur 21. Detalj av det relieffet på "arkitraven/gesimsen" med dateringen. Fargespor viser at kaminen opprinnelig eller tidligere var malt. Fargesporene tyder på at den var polykrom, trolig med fargesetting fra barokken.

Konklusjon og anbefalte tiltak for kamin og brannmur.

Kaminen og brannmur fargeundersøkes for å bringe på det rene om det er mulig å stadfeste opprinnelige eller tidligere farger og fargesetting. Arbeidet utføres av malerikonservator. Særlig interessant vil det være å finne farger som kan relateres til den perioden hvor tekstiltapetene settes inn i rommet. Videre tiltak med kamin og brannmur vurderes etter at resultatene fra undersøkelsene foreligger.

Jernovn.

Figur 22. Jernovnen som står i biblioteket har opprinnelig trolig stått et annet sted i slottet. Det er usikkert når ovnen er flyttet til dette rommet, men trolig er det gjort i forbindelse med at gulvet ble lagt nytt. I følge muntlig opplysning fra ovnshistoriker Petter Øijord er det trolig Norges eldste jernovn. Øijord mener også at ovnen trolig opprinnelig hadde forgylte detaljer. Ovnene er ikke lenger i bruk, og er etter alderen i meget god stand.

Konklusjon og anbefalte tiltak for jernovnen.

Ovnen fargeundersøkes for å søke å bringe på det rene om den opprinnelig eller tidligere har hatt forgylte deler eller dekorelementer. Arbeidet utføres av malerikonservator. Ingen videre tiltak.

Gulv.

Figur 23. Rommet har et pløyd bordgulv som ligger øst/vest. Alderen er ukjent, men trolig er det lagt i løpet av 1800 – årene. Gulvbordene er skjøtt ca midt i rommet. Gulvet er ubehandlet.

Konklusjon og anbefalte tiltak for gulvet.

Gulvet renses og vaskes. Deretter behandles gulvet med grønsåpeimpregnering. NIKU har utarbeidet en veileder for grønsåpebehandling som kan oversendes. Arbeidet utføres helt til slutt i restaureringsprosessen. Arbeidet kan utføres av Baroniets ansatte.

EI- installasjoner.

Figur 24. Det er installert flere spotlamper i rommet. Spotlyset er rettet mot portrettene som henger i rommet. Lyssettingen brukes i forbindelse med omvisningene i rommet. Alle disse lampene utvikler sterk varme. Varmeutviklingen kan medføre risiko for brann. Varmen fra lampene akselererer nedbrytingen av alle malte og umalte flater i nærheten av lyskildene. Lyset vil også forsterke nedbrytingen av tekstilene der lyset treffer disse.

Figur 25. Lysbrytere for lampene i rommet. Alle lampene er koblet til dimmere. Installasjonen er festet til bokhyllen bak dør 206/201 og ikke til deler av den opprinnelige innredningen. Denne døra står alltid åpen, og bryterne er derfor ikke synlige.

Konklusjon og anbefalte tiltak for EI- Installasjonene.

Hele el- anlegget i rommet gjennomgås i forbindelse med konserverings- og restaureringsarbeidene. Spotlightene bør skiftes ut med lyskilder med kalde lamper eller lys gjennom fiberoptikk. Det bør også vurderes om lysbrytere/lystavle kan flyttes til et annet rom, for eksempel rom 205, og at lyset i rommet eventuelt tennes og slukkes ved hjelp av bevegelsessensorer. Det anbefales å kontakte arkitekt Erik Selmer i Trondheim. Selmer har spesialkompetanse på lyssetting og lysbruk i historiske bygninger.

Samlet konklusjon.

Det er beregnet kostnader for to alternativ.

1. Utføre deler av rensingen og retusjeringen på atelieret i Oslo, og rense de veggfaste delen in situ.
2. Utføre alt arbeidet på Baroniet.

Konklusjonen er at det er vesentlig billigere og mere rasjonelt å hente de elementene som kan transporteres til Oslo, utføre behandlingen på NIKUs atelier, og bringe delene tilbake når arbeidene skal slutføres etter påske.

De elementene som kan bringes til Oslo er:

- Taklister og stussbrett
- Dør- og vindusgerikter
- Dørene 206/205 og 206/201
- Brystningslister

Tekstilkonservatorene ved Bevaringstjenestene ved Museumssenteret i Hordaland vil remontere tekstiltapetet i uke 10 i mars. Samtidig vil de montere en beskyttelsesduk mellom murveggen og tekstiltapetet. NIKU vil gi anvisninger på hvordan dette skal utføres, og hvilken type duk som skal benyttes.

NIKUs malerikonservatorer vil arbeide i ukene 11 og 12 med rensing av listverk. Arbeidene vil bli ferdigstilt fra NIKUs side i ukene 15 og 16.

Rommet vil da være klart for å sette inn møbler, henge opp malerier og andre bilder.

NIKU vil gi råd om metoder og materialer for opphengingen.

Rapportering.

Arbeidene rapporteres som en illustrert oppdragsrapport til arbeidsgiver.

Malerikonservator/seniorforsker

Jon Brønne